

Върховния касационен съд прие тълкувателно решение по
въпросите на въззивното производство по действащия
Гражданския процесуален кодекс

До приемането на Гражданския процесуален кодекс /ГПК/ през 2007 г., в сила от 1 март 2008 г., тълкуване на спорните въпроси във въззивното производство беше дадено с Тълкувателно решение № 1 от 04.01.2001 г. по гр. д. № 1/2000 г. на ОСГК на ВКС. С влизането в сила на ГПК през 2008 г. беше въведена поетапна процесуална преклузия в производството пред първата инстанция и принципа за ограничения въззив, който обвърза изводите на въззивния съд по спорното право с установените по делото факти от първата инстанция.

Тълкувателно решение № 1 от 09.12.2013 г. /ТР № 1/09.12.2013 г./ по тълк. дело № 4/2012 г. на ОСГК на ВКС дава отговор на въпросите по прилагане на новите разпоредби на въззивното производство, както и разглежда актуалността на разрешенията от Тълкувателно решение № 1 от 04.01.2001 г. по гр. дело № 1/2000 г. на ОСГК, постановено при действието на ГПК от 1952 г.

Предметният обхват на ТР № 1/09.12.2013 г. може да се обособи в следните групи въпроси:

- правомощията на въззивната инстанция при разглеждане и решаване на делото;
- случаите на служебно събиране на доказателства от въззивния съд;
- актуалността на разрешенията, дадени в ТР № 1/04.01.2001 г. на ОСГК на ВКС и ТР № 1/17.07.2001 г. на ОСГК на ВКС;
- правомощия на въззивния и на касационния съд при нередовна искова молба;
- обжалване на определенията на първата и на въззивната инстанция.

Първият разгледан въпрос е за правомощията на въззивната инстанция при разглеждане и решаване на делото в съответствие с правилото на чл. 269, изр. 2 от ГПК, според което служебната проверка на съда има за предмет валидността и допустимостта /в обжалваната част/ на първоинстанционното решение, а по останалите въпроси въззивният съд е ограничен от посоченото в жалбата.

Правомощията на въззивния съд при нищожност и недопустимост са разграничени в чл. 269 от ГПК от тези при неправилно първоинстанционно решение. За валидността и допустимостта на решението въззивният съд следи служебно, а по неправилността, е ограничен от твърденията на жалбоподателя. В тълкувателното решение ВКС извежда

Върховния касационен съд прие тълкувателно решение по
въпросите на въззивното производство по действащия
Гражданския процесуален кодекс

две изключения от правилото. Първото касае случаите, свързани с прилагане на императивна материална норма. Целта на въведеното служебно начало в чл. 7 от ГПК е както подпомагането на страните за изясняването на делото от фактическа и правна страна, така и осигуряване на прилагането на императивните материални разпоредби при решаването на правния спор по съществото.

Второто изключение от ограничението на въззивната проверка при неправилност на обжалваното решение на първоинстанционния съд ВКС извежда от решението на законодателя в изрично уредени хипотези да възложи на съда служебно да следи за интереса на някои от страните в процеса. Цитирани са специалните правила за събиране на доказателства служебно от съда в производствата, в които законът е възложил на съда да следи служебно за интереса на някои от страните /по поставяне под запрещение/ или на родените от брака ненавършили пълнолетие деца при произнасяне на мерките относно упражняването на родителските права, личните отношения и издръжката на децата и ползването на семейното жилище.

При даденото тълкуване на разпоредбата на чл. 269, изр. 2 от ГПК, въззивният съд следи служебно за валидността, допустимостта и неправилността на обжалваното решение, когато следва да приложи императивна материална норма или е задължен да следи служебно за интереса на някоя от страните в производството.

В т. 2 и т. 3 от ТР № 1/09.12.2013 г. ВКС дава разрешения по спорните въпроси във връзка с доклада и събирането на доказателства от въззивния съд.

По т. 2 е преодоляна противоречивата практика по прилагането на чл. 146 от ГПК и правомощията на въззивния съд относно доклада по делото, когато доклад не е направен или е неточен или непълен. За да се произнесе по поставения въпрос ВКС отчита основните особености на въззивното производство по действащия ГПК. От една страна, въззивната инстанция разглежда и решава делото по същество, а от друга, прави това въз основа на събраните от първоинстанционния съд доказателства. Когато процесуалните действия на първата инстанция са опорочени, в правомощията на въззивната не е тяхното повторение, а да отстрани пороците чрез собствените си действия по установяване на фактите и прилагане на правото. Уредбата на действията

Върховния касационен съд прие тълкувателно решение по
въпросите на въззивното производство по действащия
Гражданския процесуален кодекс

на съда по докладване на делото е императивна, а пропускът на първоинстанционния съд да направи доклад или извършването на непълен или неточен доклад е съществено нарушение на съдопроизводствените правила. След като извършването на доклад по делото не е насочено към обезпечаване на валидността или допустимостта на съдебното решение, то неизпълнението от съда на задължението по чл. 146 от ГПК не води нито до нищожност, нито до недопустимост на крайния съдебен акт. При ограничението на чл. 269, изр. 2 от ГПК въззивният съд не е длъжен да следи служебно за нарушение на чл. 146 от ГПК, а единствено при наличие на оплакване във въззивната жалба. ВКС приема, че характера на въззивното производство на ограничен/непълен въззив изключва повторение на опорочените процесуални действия. Липсата на доклад или извършен непълен/неточен доклад от първостепенния съд се преодолява от въззивната инстанция чрез даване на страните на указания за възможността да предприемат процесуални действия по посочване на доказателства, чието представяне е допустимо за първи път пред въззивната инстанция на основание чл. 266, ал. 3 от ГПК.

В случай, че първата инстанция с доклада по чл. 146 от ГПК е дала погрешна квалификация на спорното право и в резултат, на страните са били дадени неточни указания за подлежащите на доказване факти, тогава въззивният съд служебно следва осигури правилното приложение на императивната материална норма като даде указания за подлежащите на доказване факти, да разпредели доказателствената тежест и да укаже на страните необходимостта да ангажират съответни доказателства.

В т. 3 от ТР№ 1/09.12.2013 г. ВКС отговаря на въпроса: “Длъжен ли е въззивният съд служебно да събере доказателствата, които поначало се събират служебно от съда, когато такива са необходими за изясняване на делото от фактическа страна, или това е допустимо само при съответно оплакване за допуснато процесуално нарушение при първоинстанционното разглеждане на делото”.

Като следва правилото на чл. 269, изр. 2 от ГПК ВКС приема, че въззивният съд може да приеме определена фактическа констатация на първата инстанция за необоснована единствено при наличие на оплакване за необоснованост на

Върховния касационен съд прие тълкувателно решение по
въпросите на въззивното производство по действащия
Гражданския процесуален кодекс

първоинстанционното решение в тази му част. Въззивният съд може да събира доказателства за правнорелевантите факти при твърдение в жалбата за допуснато нарушение на съдопроизводствените правила, без те да са изрично поискани от страната. Достатъчно е жалбоподателят да се позовава на допуснато от първата инстанция процесуално нарушение, за да може да бъдат събрани доказателствата, които по начало се събират служебно от съда. Липсата на оплакване за нарушение на съдопроизводствените правила не позволява въззивният съд служебно да установява правнорелевантни факти.

Правилото намира изключение, когато при проверка на правилността на първоинстанционното решение въззивният съд прилага служебно императивна материалноправна норма. В случай, че за приложението на тази императивна материалноправна норма е необходимо събирането на доказателства, които се събират служебно от съда, дори ако във въззивната жалба не е въведено оплакване за допуснато от първата инстанция процесуално нарушение или за необоснованост на фактическите изводи, поставени в основата на първоинстанционното решение.

В т. 4 на ТР № 1/09.12.2013 г. ВКС разглежда предпоставките, при които могат да се правят възражения за първи път пред въззивната инстанция, както и действието на т. 6 и т. 12 от ТР № 1/04.01.2001 г. ОСГК на ВКС.

Мотивите на ВКС в тълкувателното решение са обособени в две групи в зависимост от характера на възраженията. Първата група обхваща възраженията на ответника изобщо и тези за придобивна и погасителна давност, а втората – възраженията за прихващане и за право на задържане.

Възраженията на ответника, основани на съществуващи и известни му факти към момента на подаване на отговора на исковата молба, се преклудират с изтичането на срока за отговор /чл. 133 във връзка с чл. 131, ал. 2, т. 5 от ГПК/. Правилото се отнася и за възраженията за придобивна и погасителна давност.

Във втората група са обсъдени възраженията за прихващане и за право на задържане. Проследена е спецификата на възражението за прихващане с ликвидно изискуемо вземане – позоваване на вече настъпила правна промяна, подобно на възражението за

Върховния касационен съд прие тълкувателно решение по
въпросите на въззивното производство по действащия
Гражданския процесуален кодекс

опрощаване и възражението за плащане след подаване на възивната жалба. Това възражение не променя предмета на делото, тъй като предявеното с него вземане е установено с влязло в сила съдебно решение или заповед за изпълнение и за доказването му не се налага събиране на доказателства /по арг. от чл. 371 от ГПК/

Възражението за прихващане с неликвидно вземане би въвело в предмета на делото ново спорно право, поради това, то следва да бъде направено най-късно с отговора на исковата молба и заявяването му за първи път пред въззивната инстанция е недопустимо на основание чл. 131, ал. 2, т. 5 и чл. 133 от ГПК.

Възраженията за право на задържане за подобренията по чл. 72, ал. 3 от Закона за собствеността и тези по чл. 90 и чл. 91 от Закона за задълженията и договорите, са възражения, по които съдът се произнася в решението със сила на пресъдено нещо, поради което се преклудират с изтичане на срока за отговор. ВКС допуска изключение от правилото в случаите, когато вземането на ответника е установено с влязло в сила съдебно решение или заповед за изпълнение, както и когато ответникът е предявил насрещен иск и възражението за задържане е акцесорно право спрямо исковата претенция за вземането. В тези случаи, след като възражението за задържане не променя предмета на делото и не води до събиране на доказателства, ВКС приема, че то е допустимо за първи път пред въззивната инстанция.

Аргументиран от правилата за ранната процесуална преклузия, въведени с новия ГПК, ВКС обявява за загубили действие постановките на т. 6 и т. 12 от ТР № 1/04.01.2001 г. на ОСГК на ВКС по отношение възраженията на ответника срещу предявения иск, включително и тези за придобивна и погасителна давност.

По отношение възраженията за прихващане и за право на задържане постановките на т. 6 и т. 12 от ТР № 1/04.01.2001 г. остават актуални, тъй като кореспондират на въведения с ГПК, в сила от 01.03.2008 г. ограничен въззив.

В т. 5 от ТР № 1/09.12.2013 г. ВКС се произнася по решавания противоречиво от съдилищата въпрос относно правомощията на касационната инстанция при нередовна искова молба.

Върховния касационен съд прие тълкувателно решение по
въпросите на въззивното производство по действащия
Гражданския процесуален кодекс

ВКС разглежда пороците на исковата молба с оглед възможността за тяхното отстраняване от следващите инстанции. Когато нередовността на исковата молба поради противоречие между обстоятелствената част и петитума е довела да разглеждане на делото и постановяване на решение спрямо лице, което няма качеството на надлежна страна, въззивното решение е недопустимо. Независимо дали нередовността на исковата молба е констатирана от въззивния или от касационния съд, делото следва да бъде върнато на първата инстанция. Законът не предвижда изключение от общото правило, че недопустимото решение на първата инстанция се обезсилва, а ако е разгледан непредявен иск, делото се връща на първата инстанция за произнасяне по иска.

При въведения ограничен въззив с ГПК, в сила от 01.03.2008 г., и липсата на възможност за въззивния съд да поправя нередовности, свързани с конституирането на страните, с новото тълкувателно решение постановките на т. 4 от ТР № 1/2001 г. на ОСГК на ВКС в посочената хипотеза са обявени за загубили действие.

В останалите хипотези на нередовност на исковата молба, въззивният съд е длъжен да даде указания на страната и срок за отстраняване на нередовността. В случай на неизпълнение на указанията, въззивният съд следва да обезсили първоинстанционното решение и да прекрати производството по делото.

При установена нередовност на исковата молба от касационния съд, в случай, че недостатъкът е отстраним /липса на подпис на исковата молба, на пълномощно, на документ за внесена държавна такса/, съдът може да даде указания на страната за поправянето му. При неизпълнение на указанията касационният съд следва да обезсили решенията на долните инстанции и да прекрати производството по делото. Единствено, когато порокът на исковата молба не може да бъде отстранен /по чл. 127, т. 4 и т. 5 от ГПК – в изложението на обстоятелствата, на които се основа искът и в същността на искането/, решението на въззивния съд подлежи на обезсилване и делото се връща на този съд за уточняване на основанието и петитума на иска.

В описаните хипотези, поради липса на различие в уредбата по ГПК, в сила от 01.03.2008 г., ВКС приема, че т. 4 от ТР № 1/01.01.2001 г. на ОСГК на ВКС запазва

Върховния касационен съд прие тълкувателно решение по
въпросите на въззивното производство по действащия
Гражданския процесуален кодекс

своята актуалност.

По т. 6 от ТР № 1/09.12.2013 г. ВКС дава разрешение на въпроса за актуалността на т. 17 на ТР № 1/04.01.2001 г. при действащия ГПК.

Съгласно т. 17 от ТР № 1/04.01.2001 г. „ако в първата инстанция не е бил конституиран необходим другар или страната е била лишена от участие в производството, въззивният съд следва да повтори процесуалните действия, извършени пред първата инстанция без тяхното участие, след което да разгледа и реши делото по същество“. След влизане в сила на действащия ГПК от 01.03.2008 г. спор в съдебната практика възниква в хипотезата, когато в първоинстанционното производство не е бил конституиран задължителен необходим другар.

При необходимото другарство поради естеството на спорното право или поради по разпореждане на закона съдебното решение следва да бъде еднакво спрямо всички другари. Неучаствалият в първоинстанционното производство другар има право на жалба срещу решението, а при подадена въззивна жалба от един необходим другар въззивният съд е длъжен да конституира и останалите като главни страни в производството.

При задължителното необходимо другарство, участието на всички другари е условие за допустимост на съдебното производство. Поради това и поради въведените процесуални преклузии и ограничените възможности за събиране на доказателства във възивното производство с действащия ГПК, ВКС приема, че т. 17 от ТР № 1/04.01.2001 г. е загубила действие по отношение на задължителното другарство. Когато въззивният съд констатира, че по делото пред първата инстанция не е участвал задължителен другар, той следва да обезсили обжалваното решение и да върне делото за ново разглеждане с участието на задължителния необходим другар.

По т. 7 на ТР № 1/09.12.2013 г. ВКС разглежда противоречивата практика по въпроса подлежат ли на обжалване определенията на първата инстанция, с които е отказано приемането за съвместно разглеждане на инцидентен установителен иск; отхвърлено е искане за увеличение на иска и е върната насрещна искова молба поради неизпълнени указания за отстраняване на нередовността й.

Върховния касационен съд прие тълкувателно решение по
въпросите на въззивното производство по действащия
Гражданския процесуален кодекс

Определението на първоинстанционния съд, с което отказва да разгледа в рамките на висящо производство предявен от другата страна инцидентен установителен иск не подлежи на обжалване, тъй като не е преграждащо по-нататъшното развитие на делото, доколкото тази претенция може да бъде заявена в самостоятелно исково производство, а и не е изрично предвидена в закона възможност за неговото обжалване. В случаите, когато съдът неправилно е приел за разглеждане инцидентен установителен иск, решението по него е недопустимо и подлежи на обезсилване.

Определението, с което се отхвърля искане за увеличение на иск, който не е предявен като частичен, подлежи на обжалване. Мотивите на ВКС за това разрешение са следните: Увеличението на иска се предприема, когато е бил предявен като частичен или когато ищецът установи, че е допуснал грешка при изчислението на неговия размер. Когато искът не е предявен като частичен, наличието на висящ спор между страните за същото право, представлява отрицателна процесуална предпоставка за предявяване на иск за остатъка.

Определението/разпореждането на първата инстанция, с което е върната насрещна искова молба поради неизпълнени указания за отстраняване на нередовността ѝ, подлежи на обжалване на основание чл. 274, ал. 1, т. 2 във връзка с чл. 129, ал. 3 ГПК. ВКС прави разграничение между недопускането до съвместно разглеждане на насрещния иск и връщането на насрещната искова молба поради неотстраняване на нередовностите. При неприемане за съвместно разглеждане на насрещния иск във висящо производство не се стига до връщане на насрещната искова молба, а до отделянето на иска в самостоятелно производство на основание чл. 211, ал. 2 от ГПК, в който случай определението не подлежи на обжалване. Определението, с което първата инстанция връща насрещната искова молба поради неотстраняване на нередовност, подлежи на обжалване по изричното разпореждане на закона – чл. 129, ал. 3 от ГПК.

В т. 8 от ТР № 1/09.12.2013 г. ОСГТК на ВКС отговаря на въпроса за допустимостта на касационното обжалване съгласно чл. 280, ал. 2 от ГПК на въззивно решение, с което решението на първоинстанционния съд е обезсилено и делото е прекратено, ако цената на иска е под 5 000 лв. по граждански дела, респективно под 10 000 лв. по

Върховния касационен съд прие тълкувателно решение по
въпросите на въззивното производство по действащия
Гражданския процесуален кодекс

търговски дела.

Правомощията на въззивната инстанция са различни в зависимост от това дали обжалваното решение е нищожно, недопустимо или неправилно, но във всеки случай въззивният съд се произнася с решение. При недопустимо решение, въззивната инстанция го обезсилва и в зависимост от порока, изпраща делото на компетентния съд/го връща на първата инстанция за разглеждане на предявения иск, или прекратява производството по делото. В последния случай се стига до преграждане на производството, но проверката за правилността на съдебното решение на въззивния съд е подчинена на правилата на чл. 280 и сл. от ГПК. Решението се състои от взаимно обусловени части, които са следствие от проверката на въззивния съд по основателността на въззивната жалба. Поради това се изключва приложението на чл. 274, ал. 2 във връзка с ал. 1, т. 1 от ГПК, а проверката по правилността на становището на въззивната инстанция по допустимостта на първоинстанционното решение и правото на иск следва да се извърши в касационното производство. Мотивиран по този начин ВКС приема, че решението на въззивния съд, с което е обезсилено първоинстанционното решение и делото прекратено, подлежи на касационно обжалване по чл. 280 и сл. от ГПК, при ограничението по чл. 280, ал. 2 от ГПК.

С т. 9 от ТР № 1/09.12.2013 г. ОСГТК на ВКС се произнася по въпроса дали подлежат на касационно обжалване: определението на въззивния съд, с което е потвърдено първоинстанционно определение за отказ да се конституира трето лице-помагач; определението, с което е потвърдено първоинстанционно определение, с което е отказано конституиране на главно встъпило лице; определението, с което се потвърждава определение на първоинстанционен съд за прекратяване на производството поради неподведомственост или неподсъдност на спора.

За първата група определения, ВКС приема, че не подлежат на касационно обжалване, тъй като не попадат в нито една от хипотезите на чл. 274, ал. 3 от ГПК. При отказ да се допусне встъпване или привличане на трето лице не се прегражда развитието на делото между главните страни, нито възможността да се предяви иск от или срещу това лице в отделно исково производство.

Върховния касационен съд прие тълкувателно решение по
въпросите на въззивното производство по действащия
Гражданския процесуален кодекс

Определенията от втората група, с които въззивният съд потвърждава първоинстанционни определения, с които е отказано конституиране на главно встъпило лице, подлежат на касационно обжалване. Това е така, защото с определението се прегражда по-нататъшното развитие на делото по отношение на предявените искове от главно встъпилото лице срещу първоначалните страни по делото.

В третата група определения на въззивната инстанция са включени тези, с които се потвърждават определения на първата инстанция за прекратяване на делото поради неподведомственост или неподсъдност на спора. Тези определения подлежат на касационно обжалване на основание чл. 274, ал. 3, т. 1 от ГПК, като преграждащи по-нататъшното развитие на делото. Постановките на т. 5 от ТР № 1/17.07.2001 г. на ОСГК на ВКС остават актуални и при действащия ГПК в сила от 01.03.2008 г., поради идентичните разпоредби за обжалваемостта на определенията по подсъдността.

Определението на въззивния съд, с което се потвърждава определение на първоинстанционен съд, с което е оставен без уважение отвод за неподведомственост, респективно за неподсъдност, не подлежи на касационно обжалване, тъй като не е от категорията на актовете, предвидени в чл. 274, ал. 3, т. 1 и т. 2 от ГПК.

Определението по чл. 122 ГПК, постановено по спор за подсъдност между съдилищата, не подлежи на обжалване, тъй като не попада сред актовете по чл. 274, ал. 1, т. 1 и т. 2 и чл. 274, ал. 3, т. 1 и т. 2 от ГПК. В този случай т. 5 от ТР № 1/17.07.2001 г. на ОСГК на ВКС не намира приложение, тъй като в нея обжалваемостта е мотивирана с прекратяване или препращане на делото на друг съдебен район, докато с определението по чл. 122 от ГПК се определя компетентния съд.

В т. 10 от ТР № 1/09.12.2013 г. ОСГК на ВКС отговоря на въпроса: „В какъв законен състав следва да действа въззивният съд, когато връща касационна жалба на някое от основанията по чл. 286, ал. 1 ГПК, или частна касационна жалба на някое от основанията по чл. 262, ал. 2 във връзка с чл. 275, ал. 2 ГПК.“

Застъпено е становището, че законният състав на въззивния съд в посочените

Върховния касационен съд прие тълкувателно решение по
въпросите на въззивното производство по действащия
Гражданския процесуален кодекс

хипотези е едноличен, а актът, с който става това е разпореждане. Разпореждането се постановява еднолично, тъй като се отнася до действия по администриране на касационната жалба, респективно частната касационна жалба, които действия не се извършват от съда в качеството на въззивна инстанция по спора.

Въпросът по т. 11 от предложението на председателя на ВКС за постановяване на тълкувателно решение по въпроса: „При отмяна на въззивното решение като необосновано, следва ли касационният съд да върне делото за ново разглеждане от друг състав на въззивния съд съгласно чл. 293, ал. 3 ГПК или дължи постановяване на касационно решение по съществото на спора“ е отклонен.

Основен мотив за това е липсата на противоречива съдебна практика по този въпрос. Съгласно действащия ГПК критерият за връщане на делото на въззивния съд не е видът на основанията за отмяна на неправилното въззивно решение, а необходимостта от повтарянето или извършването на нови процесуални действия. Повтарянето може да се наложи поради нарушено право на страната на участие във въззивното производство, а извършването на нови съдопроизводствени действия – при процесуални нарушения, свързани с недопускане или несъбиране на относими, допустими и необходими доказателства, на установяване на релевантни факти и други. Когато въззивното решение е неправилно поради нарушение на материалния закон, необоснованост или нарушенията на процесуалните правила са допуснати във фазата на постановяване на съдебното решение и могат да бъдат отстранени от касационната инстанция, след отмяна на решението ВКС следва да разреши спора по същество. При отмяна на обжалваното решение само поради необоснованост касационният съд трябва да направи нова оценка на събраните по делото доказателства и собствени фактически изводи, прилагайки съответните логически, опитни и научни правила, за чието извършване не се налага провеждане на нови процесуални действия или поправяне на извършени такива от въззивната инстанция, и като замести вътрешното убеждение на въззивния съд.